

SECURITATEA ECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

V. Cazacu,

Universitatea Tehnică a Moldovei

Europa comunitară a fost fondată pentru a consolida securitatea economică și politică a fiecărei națiuni europene, fiind legendară intenția ștergerii rivalității franco-germane prin punere în comun a unor ramuri economice strategice. Un scop politic a fost slujit cu un mijloc economic și toate acestea la nivel înalt, acolo unde se discută despre securitatea națională și interesul național.

Se consideră că, în sens larg, securitatea economică a unei țări este dată de stocul de resurse și de nivelul de dezvoltare. Am putea spune că aceasta este de fapt o percepție restransă. Securitatea economică nu poate fi privită doar în mod static, aproape contabil, ea trebuie percepută în strânsă legătură cu securitatea națională și cu interesul național iar în ecuație intră și politica economică promovată, țeluri pe termen mediu și lung, gradul de participare nu numai la comerțul internațional ci la întreaga viață economică internațională. Corelația dintre securitatea economică și gradul de integrare economică este dat de *vulnerabilitatea* unei economii, văzută ca raport între avantajele și dezavantajele economiei naționale în raport cu mediul economic internațional, cu mediul social și politic intern, cu capacitatea acesteia de a face față cu forțe proprii provocărilor interne și externe. Altfel spus, vulnerabilitatea se refera la capacitatea economiei naționale de a realiza obiectivele naționale (interesul național). Procesul de integrare, de pregătire a aderării la Uniunea Europeană, va face ca economia națională să semene structural cu economiile care funcționează în cadrul acestei organizații integraționiste.

Complementar securității economice există insecuritatea. Raportat la procesul de integrare putem spune că există o insecuritate *neagra*, cauzată de neintegrarea în Uniunea Europeană și o insecuritate *alba*, generată de aderarea la prevederile și restricțiile organizației comunitare. Republica Moldova străbate în prezent o zonă *gri* de insecuritate, caracterizată de efectele atât ale unei amânate aderări la UE cât și ale unei adoptări din ce în ce mai profunde a reglementarilor comunitare.

Interesant este că, dacă pentru ecologic, politic și chiar societal optează pentru termenul de

securitate, când vine vorba de economic îi atașează noțiunea de insecuritate. Gradul înalt de interdependență economică permite utilizarea eficace a instrumentului economic ca armă – sancțiunile și pune într-o lumină nouă instabilitatea și propagarea ei. În Europa Centrală și de Est, restructurarea economică profundă și reorientarea masivă a relațiilor economice transformă economia națională într-un sistem fragil, foarte dependent de politica marilor instituții financiare internaționale, ori a organismelor interguvernamentale. Discuția despre intervenția acestor organisme în decizia economică suverană națională impune o diferențiere între relațiile cu Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială și cele cu Uniunea Europeană. Integrarea europeană este un proces care merge profund în structura societății, conținutul sau nefiind exclusiv economic. Negocierile privind aderarea sunt mai mult decât negocierea unui împrumut rambursabil cu Banca Mondială și FMI, care, la rândul său, este mai mult decât negocierea obținerii unui împrumut de la o bancă comercială. Procesele integraționiste sunt mai profunde decât relațiile din cadrul unor organisme financiare internaționale.

Securitatea economică este un concept puțin agreat de adepții neo-liberalismului economic. Acest curent servește ca bază ideologică pentru politicile economice implementate în multe țări dezvoltate și pentru recomandările făcute guvernelor din țările subdezvoltate de către instituțiile financiare internaționale. Securitatea economică nu se înscrie în acest mainstream al gândirii economice contemporane. Cauza fundamentală este că monitorizarea și asigurarea securității economice implică acțiuni de prevenire, interdicție sau penalizare din partea guvernului și care sunt orientate asupra diferitor „obiecte” ce pot submina securitatea. Evident, această necesitate nu poate fi văzută cu ochi buni de cei care recomandă retragerea statului din jocul forțelor de piață și asumarea de către acesta a rolului de arbitru în acest joc.

Aceste precizări sunt necesare pentru a înțelege dubla dificultate cu care se confruntă „subiectul” care formulează strategiile de securitate

economică, mai ales dacă este vorba de țări ce nu se bucură de o libertate prea mare în luarea deciziilor în raport cu actorii externi (alte țări, organizații regionale și internaționale). Pe de o parte, subiectul trebuie să convingă publicul și partenerii externi că asupra securității economice trebuie să gândim la modul serios. Pe de altă parte, el chiar trebuie să gândească și să asigure această securitate.

Definiții ale securității economice sunt foarte multe, deoarece însuși conceptul este destul de permisiv, ambiguu chiar. Securitatea economică poate fi privită în raport cu diferite categorii de obiecte ale securității: a producătorilor, a consumatorilor, a proprietarilor factorilor de producție, a statului. În contextul acestui studiu vom defini securitatea economică ca totalitatea condițiilor care sunt necesare de asigurat pentru ca să aibă loc o dezvoltare economică normală a țării și să fie recuperate decalajele de dezvoltare comparativ cu țările europene, la integrarea cu care se orientează Republica Moldova.

Titlul acestui studiu, care dorește să arunce „o privire în secolul XXI”, nu intenționează să fie un titlu patetic. Secolul XXI se va caracteriza de o globalizare la o scară încă mai largă a activităților economice. Intensificarea globalizării piețelor va antrena o serie de beneficii și costuri, de riscuri și avantaje. Înțelegerea acestor consecințe implică o regândire fundamentală a securității economice. Guvernele Moldovei care vor încerca să asigure o securitate mai înaltă pentru societatea pe care o guvernează se vor confrunta cu dileme majore. Pe de o parte, integrarea mai profundă a țării în organismul economic global ne va obliga la o deschidere mai largă. Frontierele de stat nu vor mai fi frontiere economice, iar capacitățile guvernului de a influența sistemul prin politici economice vor diminua progresiv. Pe de altă parte, întreaga omenire va începe să se confrunte cu riscuri noi, pentru înfruntarea cărora nu este pregătită:

- catastrofe naturale și ecologice produse de impactul activității umane asupra naturii;
- epuizarea și odată cu aceasta, scumpirea resurselor naturale, în special a resurselor energetice;
- caracterul evolutiv tot mai neliniar și mai imprevizibil al piețelor internaționale, ce amenință să degenereze într-o criză economică globală;
- intensificarea protestelor sociale și apariția unor grupări de presiune, eventual teroriste, mai bine organizate decât în prezent, și care vor milita contra globalizării.

Frontal sau indirect, la o scară largă sau la una redusă și Moldova se va confrunta cu aceste noi riscuri. Acestea vor impune gândirea unei strategii de asigurare a securității economice, strategie care

în prezent lipsește. Strategia dată trebuie să permită atenuarea actualelor vulnerabilități economice ale Moldovei, care în prezent derivă din:

- a. costurile sociale și economice majore antrenate de activitățile economice,
- b. structura perimată a comerțului extern și dependențele comerciale pe care le determină,
- c. presiunile economice și politice care pot fi proiectate asupra Republicii Moldova prin intermediul investițiilor străine, dar și deficitul investițiilor străine directe,
- d. securitatea energetică,
- e. riscul de penurie cantitativă și calitativă a resurselor umane ca urmare a crizei demografice și a emigrării forței de muncă.

Securitatea economică a Republicii Moldova poate fi asigurată soluționând următoarele probleme majore:

1. Criza demografică;
2. Securitatea energetică;
3. Investițiile străine directe în economia națională;
4. Asigurarea unei balanțe comerciale;
5. Înlăturarea invaziunilor;
6. Nimicirea corupției.

- Destul de frecvent poate fi auzit argumentul suprapopulării Republicii Moldova ca explicație a exodului masiv al populației, a veniturilor mici pe cap de locuitor, a șomajului rampant și a altor probleme social-economice cu care ne confruntăm. Argumentul are dreptul la existență, dar el trebuie nuanțat. După cum este, într-o serie de țări europene densitatea populației este comparabilă sau chiar mai mare decât a Moldovei.

Problema constă, nu în densitatea mare a populației în genera, ci în densitatea mare a populației rurale și în nivelul scăzut de urbanizare a țării. Nu întâmplător, în structura emigranților moldoveni pe medii de reședință, prevalează cei din mediul rural cu o pondere de 70%. Albania și Azerbaidjan, țări cu nivele de urbanizare similare cu al Moldovei sunt alte două exemple de țări cu emigrare intensă, emigrare alimentată în principal de populația rurală.

Republica Moldova se confruntă cu o criză demografică gravă, care a început să se manifeste încă din ultimele decenii de existență ale URSS. Criza dată se manifestă prin reducerea natalității, majorarea mortalității, criza modelului familiei tradiționale și incapacitatea de auto-reproducere simplă a populației. Cumularea acestor factori a rezultat într-o tendință clară de depopulare a Republicii Moldova. În conformitate cu pronosticurile demografilor, în decurs de 50 de ani

populația Moldovei (pe partea dreaptă a Nistrului) ar putea să scadă cu 400-500 mii.

Numai acești factori luați separat vor determina reducerea cantitativă și, probabil, calitativă a resurselor umane necesare pentru o creștere și dezvoltare economică rapidă și durabilă. Dar consecințele negative ale crizei demografice provocate de factori sociali și naturali sunt agravate de exodul forței de muncă peste hotarele țării, un fenomen relativ recent, care a început la mijlocul anilor 1990 și a căpătat proporții îngrijorătoare începând cu 2000.

- Moldova nu dispune de resurse naturale care, la actualul nivel de dezvoltare a tehnologiilor energetice, iar permite să-și asigure integral sau într-o proporție semnificativă necesitățile sale de consum. În prezent principalul combustibil folosit în Republica Moldova este gazul natural (care acoperă 80% din necesitățile sectorului energetic) și care este importat practic integral din Rusia. Această situație nu se va schimba în viitorul previzibil, de aceea, orice strategie de securitate energetică trebuie să pornească de la premisa că purtătorii primari de energie oricum vor trebui să fie importați și că Rusia va rămâne încă ceva timp principalul furnizor de gaz natural. Energia importată din Rusia este unul din cei doi principali factori (exporturile spre Rusia sunt al doilea factor) care ancorează Moldova adânc într-o situație de dependență unilaterală față de uriașul estic.

Trebuie totuși de ținut cont de faptul că datoriile sunt principalul canal de exercitare a presiunilor economice sau politice. Dacă consumul ar fi achitat regulat și nu s-ar admite acumularea unor datorii uriașe, pentru Rusia ar exista mai puține posibilități de manipulare. Estonia și Slovacia, ca și Moldova, importă 100% din gazul natural consumat și 100% din gazul importat este importat din Rusia dar aceste țări nu admit șantajarea și implicarea în afacerile lor interne.

Necesarul anual de energie electrică al Republicii Moldova se estimează la 5-6 miliarde kilowați-oră. Dacă nu ținem cont de Transnistria, Moldova poate produce autonom doar 30-35% din energia electrică pe care o consumă. Actualmente Moldova utilizează energie electrică produsă de CET-1 din Chișinău, nodul Hidroelectric de la Costești, Centrala Termoelectrică de la Cuciurgan și o parte o procură din Ucraina. Pentru Moldova este important să reobțină controlul asupra Centralei de la Cuciurgan. Puterea celor 12 blocuri ale CTE Cuciurgan este 2,52 MWt în timp ce necesitățile întregului sistem economic moldovenesc sunt evaluate la 1,1-1,2 MWt. Situația se va îmbunătăți odată cu construirea celor două centrale electrice

regionale (Bălți și Cahul) și cu implementarea proiectului energetic II finanțat de Banca Mondială. Investirea în acest proiect prevede 28 milioane USD pentru procurarea și instalarea echipamentului de măsurare a energiei electrice, de testare a transformatoarelor de măsurare, a echipamentului pentru stațiile-transformatoare și modernizarea sistemului de dispecerat și telecomunicații. Aceasta va permite liberalizarea pieței, sporirea atractivității pentru investitori, iar marilor consumatori – să încheie contracte individuale cu furnizorii cei mai buni.

- Transformările economice în Moldova vor putea continua numai dacă vor fi însoțite de majorarea veniturilor reale și de îmbunătățirea nivelului de trai al populației pentru a asigura suportul social pentru reforme. Pentru a îndeplini aceste condiții este necesar ca sectorul de producție să revină chiar să depășească performanțele obținute înainte de începerea tranziției. Pentru aceasta însă sunt necesare investiții substanțiale. Numai în agricultură, conform unor estimări, sunt necesare investiții de peste 2 miliarde de dolari pentru ca acest sector să revină la nivelul optimal de producție. Lucru bine știut, asemenea capitaluri în Republica Moldova nu există, iar veniturile transferate de peste hotare servesc și vor servi și pe viitor la asigurarea necesităților de consum. De aceea, atragerea unor investiții străine directe (ISD) este o condiție indispensabilă. Mai ales că ISD pot nu doar să asigure financiar investițiile necesare, dar și să asigure un transfer de tehnologii și management avansat, arată că performanțele economice realizate de întreprinderile cu capital străin în Moldova sunt cu mult superioare ponderii relativ mici pe care acestea o dețin utilizarea forței de muncă. Din partea întreprinderilor autohtone se cere alinierea la aceste performanțe.

- Republica Moldova este un exemplu clasic al unei economii mici și deschise. Este o economie mică din cauza că nu poate influența în mod esențial prețurile internaționale la nici unul din produsele pe care le tranzacționează în exterior. Și este o economie deschisă deoarece:

- 1) nu restricționează semnificativ importurile și nici nu este în interesul său să o facă,
- 2) exporturile asigură o parte esențială a venitului național.

Pentru asemenea economii este vitală asigurarea unor condiții normale pentru desfășurarea exporturilor și importurilor și a unui raport de schimb internațional favorabil. Desfășurarea normală a exporturilor și importurilor implică reducerea oricărui genuri de riscuri ce pot

afecta schimbul internațional, atât riscuri interne, cât și externe. Din perspectiva internă, riscurile se micșorează odată cu diversificarea structurală pe produs a exporturilor și importurilor. Dar țările pot accepta și o sporire a concentrării exporturilor din contul unor produse cu o înaltă valoare adăugată, obținând astfel venituri care compensează riscurile asumate. Țările pot accepta și o concentrare mare a importurilor în jurul unor bunuri de investiții, deoarece aceasta va permite asigurarea unei creșteri economice mai bune în viitor. Din perspectiva externă, riscurile economice și politice se micșorează odată cu diversificarea geografică a exporturilor și a importurilor.

- În Republica Moldova principalele tipuri de evaziuni cu impact financiar major sunt evaziunile fiscale (neachitarea impozitelor) și vamale (contrabanda, inclusiv cu elemente de evaziune fiscală și valutară). Impactul lor imediat este evident: în primul rând, bugetele publice suportă pierderi, în al doilea rând, suferă agenții economici care doresc să activeze în câmpul legal. Dacă nu se întreprind măsuri pentru contracararea evaziunilor, logica economică le va dicta celor care activează legal să aleagă una din două: ori să transfere tot mai multe activități în sfera ilegală, ori să părăsească piața. Impactul pe termen lung asupra securității economice de asemenea este clar: se subrezește autoritatea statului ca exponent suprem al politicii economice și se reduc resursele financiare care ar trebui să fie folosite în scopuri de redistribuire către păturile sociale sărace sau vulnerabile. În rezultat, se înrăutățesc indicatorii sărăciei și slăbește eficiența politicilor de protecție socială.

- Datele arată că există o legătură clară între nivelul de dezvoltare economică a țării și nivelul perceput al corupției. Un nivel de corupție mai înalt este asociat cu un nivel mai mic de venituri, care la rândul său consolidează cercul vicios al corupției. Moldova este deopotrivă unul dintre cele mai corupte și mai sărace state din Europa. Corupția este un element instituțional care poate zdruncina sistemul economic și aceasta se întâmplă din cauza că generează un set întreg de distorsiuni macroeconomice și structurale, reduce eficiența economică în utilizarea factorilor de producție și accentuează inegalitățile sociale.

Numai rezolvând aceste probleme majore s-ar putea spune de o securitate economică, care ar permite prosperarea Republicii Moldova ca țară independentă și suverană în cadrul Uniunii Europene.

Bibliografia:

1. **Prohnițchi, Valeriu.** *Securitatea economică a unui stat mic. Note de reper pentru Republica Moldova.* În „*Securitatea și apărarea națională a Republicii Moldova*”, IPP, 2002.
2. **BNM,** *Poziția investițională internațională a Republicii Moldova, anii 1994-2004.*
3. **CBS AXA,** “*Moldova Remittances Study*”, Client/Coordinator: *International Organization for Migration (IOM), International Monetary Fund (IMF), European Commission Food Security Program, December 2004.*
4. **CNFA,** *Moldovan High Value Agriculture Export Competitiveness Study*”, *USAID Private Farmer Commercialization Program, Chișinău 2004, www.cnfa.org.*
5. **UNCTAD,** *Raportul Comisiei Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD) cu privire la investițiile străine directe, septembrie 2004.*